

כבר עבר חוקפו של יום והוא בטומאתו, חו לא מהני טבילתו לאחר ביאת השמש להטהר בערב, ואף כאמור לישנא דקראי וצומר סוגית הגמ' דשבת כנ"ל, מחזור טפי למה דאמרן דמהני טבילתו עד כלות היום, והקצ"ה ינחנו בדרך אמת.

— יז —

וי"ף עוד להאמור דשייך לשון בוא השמש גם בסוף שקיעתה, דהיינו לילה דכה"ת, דהשמש שוקעת יותר [כלשונות הגר"א בציאורו שם], דאולי דדוקא הכא דכתיב וצא השמש וטהר כדאמרי אינשי כו', זה בשקיעת גוף השמש דכבר עבר ונתפנה העולם מהשמש, כמבואר בצאור הגר"א שם, אבל סתם בוא השמש מתפרש בזמן לילה דכה"ת, וכצו השמש מועד לאתן ממנרים, דאמרינן בצרכות ט. כצו השמש אהא אוכל, ועמד בזה בעמודי אור שם לסברת הגר"א, דלא מצינו דאוכלין עם שקיעת החמה ע"ש, ולהאמור י"ל דאה"ג דכצו השמש זה דין לילה, ולפ"ז ז"ע גם בדין בוא השמש ולא תבוא עליו השמש דהשבת העצום [ונתבאר בזה לעיל אות ג צס"ד], וכן במלות צימו חתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, וכן בדין שלוח טמאים דצע"ק דכתיב והיה לפנות ערב ירחץ צמים, וכצו השמש יבוא אל תוך המחנה, וצדס מאד לא נהירא בסברת הגר"א, דכולהו קראי דזמנא עד הערב זה רק עד ביאת השמש, משום דגלי קרא וצא השמש, וכל הנך קראי דכצו השמש יתפרש עד סוף השקיעה גם לר' יהודה משום ספק דציה"ש, וגם אין נראה דצדרי רצנו הגר"א, דהא דמהני לר' יהודה ביאת השמש זה משום קרא דוטהר, ובפשוטו דהיינו ביאת השמש לר' יהודה, וי"ל דרק כצו השמש דפסח היינו כדכתיב על מנות ומרורים יאכלוהו, ותמן הכוונה בערב ממש בשעה שיש מנה כו', אבל כל בוא השמש, בפשוטו לסברת רצנו הגר"א, הרי זה כוצא השמש, ולר' יהודה כבר במחילת השקיעה חל בזה דין ודאי דבוא השמש.

וקצת יל"ע בלשון המשנה מנחות סה. אמר להן צא השמש כו', ולהגר"א זה ביאת

השמש דר' יוסי, וכסתמא דצרייחא דריש צרכות, ויל"ע דנפשוטו צריך לראות אם כבר יצאו ג' כוכבים, ואולי דזה לשון צא השמש, ואפשר דלשון בני אדם שאני, וי"מ לענין נדרים צמוד עד צא השמש, אם נגמר במחילת השקיעה או סופה ויל"ע בזה, וי"ל דלשון צא השמש, דדין הקצירה צלילה, כדאמרו צמ' שם סו., דאימתי אהא מוצא שצע שצחות חמימות, צמן שאהא מונה מצערב וכו' ע"ש, ובה אולי שייך הלשון צא השמש, מיד עם גמר היום משום דין חמימות [וכעין דנתבאר בצרומה וק"ש], ודעת הרא"ש ועוד לדינא דעדיף לספור סמוך לחשיכה משום חמימות ע"ש, ולזה אף דלקצור צריך לילה ודאי, מ"מ אולי לשון צא השמש להקדים כמה שאפשר וכנ"ל [ויסתכן דמשום כך תיכף עם ביאת השמש היו קוצרים, אף דלכאור צריך לקרות ק"ש קודם משום דחזיר, ולסברת ר"ת ושאר ראשונים דזמן ק"ש קודם צ"ה א"ש, אבל הכרעת רוב הפוסקים דזמנה צ"ה וכנ"ל, ואלא דזה צדד מצוה עוצרת משום דין חמימות, ולכן זה קודם לק"ש, וצמ"צ סי' תפ"ט ס"א צצה"ל ד"ה אחר, הביא פלוגתא דרבותא אי להקדים ק"ש ותפילה או לחוש לחמימות ע"ש, ואפשר נמי דכיון שנעשה צעק גדול להוציא מלצן של נדוקים, לזה ג"כ קצבו לקצור מיד [ואולי זה אף סמך גם בזה"ז להקדים ספיה"ע לק"ש כיון דאז עשו כן], ואז דכיון דמקדים לצו משום חמימות ושיהא נעשה צעק גדול, ממילא במחילת זמן צ"ה כבר חשיב עוסק במצוה דקצירה, ולכן זה קודם למצוה ק"ש, וכחצתי כ"ז לפו"ר ול"ע כ"כ], ולהמבואר בצאור הגר"א צאו"ח ויו"ד רס"צ כנ"ל, דלפי שצריך בקיאות להכיר ג' כוכבים ציננים, לכך נחנו שיעור דהכסף ע"ש, מבואר הא דאמר להן צא השמש כו', דזה קל יותר להצמין.

בבאור ענין מהות ביאת השמש לר' יוסי

— יח —

עוד יש לדון בזה דמבואר צמ' סנהדרין לד.: דיני נפשות דיני צום כו' מנה"מ כו' אמר

נפשות לדנין ציוס, פשטות המשנה שדנים ציוס, משמע יותר דזה ככל דין יוס צין לר' יהודה וצין לר' יוסי, אבל אין זה מוכרח, דהרי בלא"ה נקטינן דהלכה כר' יהודה לחומרא, וכ"ש בדיני נפשות, דאין דמים אלא עד מחילת השקיעה, ואפשר נמי דזה מדין ודאי דכנגד השמש, ואפשר דגם לר' יוסי וכש"נ.

בבאור השמועה דעירובין דתחילת היום או סוף היום קונה עירוב לסברת רבנו הגר"א

— יא —

עוד חמה הגאון בעל עמודי אור, מהסוגיא דערוצין לו, לגין טב"י כו' של מעשר טבל, ואמר הר"ז תרו"מ לכשתחשך דבריו קיימין, ואם אמר עירבו לי בזה ל"א כלום, ואמר רבא זאת אומרת סוף היום קונה עירוב, ופירש"י תחילת ביה"ש שהוא סוף היום של ע"ש, וסוף היום אכתי טבל ע"ש, ולרצנו הגר"א בתחילת ביה"ש הוא הערב שמש, ושפיר מצי משוי ליה תרומה.

וגר"א דסברת רצנו הגר"א ז"ל מחזור מאד בסוגין, דלפירש"י תחילת היום הוא סוף ביה"ש, וז"ע טובא דבעלמא לשון תחילת היום, היינו תחילת ביה"ש, וכסוגין דריש ברכות משקידש היום בע"ש, ונפרט דנקיית עירוב ביה"ש גורם, וזה נקרא תחילת היום, וכן ז"ע בהא דבעינן סעודה הראויה מצעו"י, דלשון מצעו"י לא משמע שזה ביה"ש, ובשעה"ל סי' חטו סקט"ז כ' דאפשר להסביר קצת, משום דביה"ש זמן קניית עירוב, והוא ספק יוס ראשון או שני, ע"כ צריך שיהא ראוי אף אם יוס ראשון הוא ע"ש, ומ"מ פשטות לשון הראויה מצעו"י משמע דתחילת דינו בעוד יוס, וכן ז"ע טובא דאם קונה בתחילת היום של שבת בסוף ביה"ש כפירש"י לו: שם, היאך מהני הא דלא גזרו משום שבות בביה"ש, כיון דכבר ליל שבת, והמו' ערוצין לו: ד"ה וליפרוש, העלו בזה חדוש גדול, דלא גזרו בביה"ש עד שתהא לילה ניכרת וידוע ע"ש, ובאמת דלא אישתמיט שום פוסק שיאמר דמוחר

קרא והוקע אותם לר' נגד השמש, ולסברת הגר"א י"ל דגם הכא מדין ודאי לר' יהודה רק עד השקיעה, וצוחר י"ל בזה, דאפשר דאף לסברת ר' יוסי דביאת השמש זה רק בתחילת ז"ה, מ"מ לשון נגד השמש, אולי זה בגוף השמש עצמה, וכמו השמש יאל על הארץ, דמבואר בפסחים לג': דהיינו הנך החמה, ובארנו במק"א בס"ד דנראה דודאי בזה גם לר' יוסי, דנך החמה זה בגוף עגולת השמש, וא"כ ה"נ באותו מצב דביאת השמש, וכן שעות היום לסברת רצנו הגר"א ודעימיה, דזה מנה"ח עד השקיעה, גם לר' יוסי זה הנה"ח והשקיעה הנראית לעינינו בגוף עגולת השמש, וא"כ ה"נ הוקע אותם נגד השמש, י"ל דגם לר' יוסי נגד השמש היינו השמש עצמה.

והגר"א דיש לבאר בזה, דאף דלר' יוסי ובא השמש זה רק בביאת ניצוי אור השמש, מ"מ השמש יאל על הארץ זה עגולת השמש עצמה, ובאור הדברים, דל"ש שום הגדרה דיביאת השמש, כל עוד שלא יאלה על הארץ ולא יאל קוה בעולם, ורק האור כבר הגיע וזה קוצע תחילת היום דהיינו בעה"ש וכש"נ בזה, אבל גוף השמש עצמה עוד אין בעולם, ולא שייך דכבר יאל על הארץ, ורק לאחר שהשמש כבר יאלה והיא כל היום על פני הארץ, אז צעת ביאתה ושקיעתה, כל עוד שניצויה נראין ועדיין לא שקעה לגמרי, אכתי לא חשיב ביאת השמש לר' יוסי, ומיהו לענין שעות היום זה שייך לגוף השמש עצמה אף בשקיעתה גם לר' יוסי, דשעות היום זה במהלך השמש עצמה, וממילא דגם שעות הלילה מתחילת שקיעת גוף השמש ואחמ"ל בזה, ובזה י"ל גם בזה דהשמש יאל על הארץ דזה גוף השמש גם לר' יוסי, דהיינו נמי כמו תחילת היום לשעות היום, ובמק"א בארנו שזה בגדר מציאות היום ולא דין יוס ולילה דבתורה, וזה גם לר' יוסי הכל בגוף השמש עצמה, ורק ובא השמש וטהר לתרומה, זה לר' יוסי רק בכלות ניצוי השמש כדמבאר הגר"א, וזה כש"נ דהך ביאת השמש שייך להלכות יוס ולילה דבתורה, ואף אי אכתי לא חשיב לילה, הרי זה בגדרי גמר וכלות היום, ומ"מ לענין דיני

שבות בודאי לילה [ובאזנו בזה במק"א ובכוונת דברי החו'], וז"ע מאד שאלת החו' בזה דמבואר בכל הסוגיא ל: דמהני צביה"ש משום דלא גזרו על שבות צביה"ש, דהרי קיי"ל דתחילת היום קונה, וכן ז"ע שאלת החו' והראשונים בהגמ' לו. שם, דכבר זו היום חול ולמחר קודש, דלא תלי לה כלל בפלוגתא דתחילת היום או סופו קונה, וז"ע בכל זה.

אבן לסדרת רבנו הגר"א מחזור מאד, דתחילת היום היינו תחילת צביה"ש משקידש היום וכן"ל, וממילא אז כבר בא השמש, והא דלררין לסעודה הראויה מצעו"י, הכוונה כפשוטו בסוף יום הששי טרם ביאת השמש, וזה נראה מבואר מאד, דכמו דלמ"ד תחילת היום קונה לררין מיהא הראויה מצעו"י מערב שבת, ה"נ למ"ד סוף היום קונה זהו כל דינו דכל הקנין מצעו"י מע"ש, ומבואר יותר בפשיטות דכל צביה"ש מתחילתו לררין לקניית העירוב, ורק למ"ד תחילת היום קונה הוה ס"ד דא"ל לראוי מצעו"י צע"ש, וזה דנתחדש לררין ראוי מצעו"י, ולמ"ד סוף היום פשוט דהיינו בטרם תחילת היום דזה קודם תחילת צביה"ש, ומבואר בפשיטות סוגית הגמ' הא דלא גזרו על שבות צביה"ש, דזה שייך גם למ"ד תחילת היום, דהכל זה צביה"ש, וכן מבואר הא דהיום חול ולמחר קודש, דמהני גם למ"ד תחילת היום קונה, כיון דבכל צביה"ש לא חלה הקדושה, ובהיום קודש ולמחר חול לא מהני לכו"ע דצביה"ש אכתי קדוש, וזה הביאור בהגמ' לח: לענין הכנה, דאם תחילת היום קונה עירוב חשיב דשבת מכינה לעצמה, דזה דין דצביה"ש דמקרי תחילת היום משום ספיקא דשבת, וכדביאר הר"י פ"ב דשבת בשמעתא דצביה"ש וכן"ל [אות ח], ורק מהא דלררין ראוי מצעו"י מקשינן בסוגיא שם, והא דאמרו שבת לד. דמהני עירוב צביה"ש, דהיינו כל צביה"ש עד סופו, לפר"ח ור"ת ועוד, קאי רק בעירובי חצירות, ולא מהני כלל בתחומין גם בדיעבד, ואף להראשונים דמהני בדיעבד צביה"ש גם עירובי תחומין, י"ל כסדרת הראשונים שם, דרק כה"ג כדאמרו בגמ' שם, צהניח מצעו"י ונאכל צביה"ש, ושפיר יש כאן סוף היום לר'

יהודה, וגם מקילין אח"כ צביה"ש דכבר לילה, ואו צהניח צביה"ש ונאכל צלילה, דמהני לר' יוסי, דיש כאן גם סוף היום ותחילת הלילה, ולר' יוסי נמי אי תחילת היום, היינו לפני תחילת צביה"ש, ומחזור מאד כל השמועה למשנת רבנו הגר"א ז"ל זע"א. **וצר** דגם להראשונים ז"ל דלא ס"ל כהגר"א ז"ל בזה, וביאת שמשו היינו דין לילה, דמ"מ פשטא דמילתא דסוף היום וראוי מצעו"י, מחפרש סוף יום הששי לפני תחילת השבת, וגם אי נימא דמהני נמי צביה"ש וכן"ל, היינו דגם צביה"ש מהני ספיקא לקיום סוף היום וראוי מצעו"י, וכל שמחמת היום הקודם יש גריעותא בהעירוב, וכמו דיו"ט ושבת הסמוכין חסר צראוי מצעו"י, ובמק"א הארכנו בשיטת רש"י והחו' ושאר הראשונים בהך שמעתא דעירובין צמ"ד.

— ב —

ומסתפקנא לדעת רבנו הגר"א ז"ל, בדין טבולת יום ארוך, דהיינו יולדת שהיא טבולת לסוף שבעים, ואין לה הערצ שמש עד יום שמונים, דהכתוב עשה טבולת יום ארוך, עד מלאכת ימי טהרה, ויש להסתפק להגר"א, אם נטהרה לתרומה ע"י ביאת השמש דיום שמונים, ותיכף עם ביאת השמש, דהיינו תחילת השקיעה לר' יהודה, טהורה לתרומה, ואו דשאני הכא דלא חשיב מלאכת ימי טהרה, דהרי גם אחר ביאת השמש בזמן צביה"ש, אכתי ספק יום טהרה הוא, ואם תראה דס' זה ספק דס' טוהר מדאורייתא, וא"כ לא נגמר היום הארוך דילה עד סוף יום השמונים, דהיינו עד לילה דיום פ"א, ואף דבכל זזה דהיא טבולת ביום השביעי, אכתי אחרי ביאת השמש חשיב ספק יום השביעי עד לילה, ואם תראה צביה"ש סותרת וחוזרת ליצוה מספיקא דאורייתא, מ"מ שאני החס דכמו דמעיקר הדין נטהרה לצעלה בטבילה, ואך אם חזרה וראתה סותרת וחוזרת ליצוה, וה"נ אחרי ביאת השמש טהורה לתרומה, ואם תחזור ותראה לפני ודאי לילה, חזרה מספק לטומאתה, אבל אם לא תחזור מנינה, כבר נטהרה בטבילה לצעלה וביאת שמש לתרומה, אבל משא"כ בטבולת יום ארוך, דימי

הטענה זה היום דעבולת יום, וכל עוד דזה יום
טהרה אין כאן מלאת ימי טהרה, ואז כנ"ל
דהיא רק טב"י ארוך, אבל ביאת שמש דילה ככל
טבול יום וועין ימות עה. ואי כתב רחמנא ונא
השמש ה"א כו' כתב רחמנא עד מלאת כו'.

בפשוט הגמ' דממאי דהאי ובא השמש כו'

— בא —

בגמ' בסוגין דריש ברכות, וממאי דונא השמש
כו', ול"ע דהרי זה היה פשוט דאכלי
נאה"כ, והביאו לברייתא דכפרה לא מעכבא, ומה
המשך השאלה וממאי כו', וכש"נ לעיל דמזה
משמע כפירש"י, ול"ע לכל הראשונים והגר"א
דלא נקטו כפירש"י, ונראה דל"ע הא דאמרו
גמ' כדחניא כו' דהרי משנה שלימה בנגעים
דהעריב שמשו אוכל בתרומה וכמבואר בתו', ול"ע
כ"כ לפרש כדחניא כו' נוכדנחבאר לעיל דמזה
משמע קצת כפירש"י, ואלא נראה דגמ' הוסיפו
לנאר כדחניא כו', לנאר ג"כ יסוד הדין לנאה"כ,
דזהו דינא דביאת שמשו מעכבתו, ולזה שפיק
מקשינן וממאי דונא השמש כו', כלומר דמנלן
דהיינו נאה"כ, והדברים מאירים לפי הגר"א
בשנו"א דהחנא נקט לאחילת תרומה, דרק שם
כתיב בתורה נאה"כ דונא השמש, וכדנחבאר [אות
ב'] דזה נמי להנאור בגמ' דקמ"ל, וממילא
מבואר דהגמ' הוסיפו כדחניא כו' לנאר דין
נאה"כ וכו' יוסי [כנאור הגר"א שם], ומחזור
מאד שאלת הגמ' ומנלן דביאת השמש כו', דהיינו
דמנלן דזה נ"ה, וכן י"ל לכל הראשונים דמשום
דהביאו לכדחניא כו' שאלו וממאי כו' וכש"נ.
בגמ' שם ב: א"כ לימא קרא וטהר, ושאלו
בתוד"ה א"כ כו', דנכמה מקומות כתיב
וטהר, ולפירש"י א"ש וכש"נ לעיל אות ד, ושאלת
התו' גדולה לכל הראשונים [והגר"א] דדחו
לפירש"י, ועמו' שם [ונאמת נראה דפשיטה
דקרא וטהר אה"נ דהיינו דהגברא נטהר, ועין
רש"י סוטה כט: ד"ה האד השוה כו', טבול יום
איכרי טמא דכתיב ונא השמש וטהר מכלל דעד

השחא טמא ע"ש, אבל מ"מ דברי הגמ' ל"ע],
ונראה לנאר בעה"י, דכ"מ דכתיב וטהר, וכמו
בס' שמיני וטמא עד הערב וטהר, המכוון דזה
דטמא עד הערב עליו קאי וטהר, וכן בס' תזריע
וכנס בגדיו וטהר, וכונס שנית וטהר, המכוון דזה
שכנס וטהר, וכן בס' מזורע ורחץ צמים וטהר,
היינו דזה דרחץ וטהר, וכן וכפר עליו הכהן
וטהר, היינו עליו וטהר, דזה דכיפרו עליו וטהר,
וכן מתבאר וטהר דכל מקום, אבל לא כן קרא
דונא השמש וטהר, דונא השמש קאי על השמש,
ואם וטהר היינו וטהר גברא, לא מתפרש יפה הא
דוטהר דכלל מקום, דהרי זה שני דברים נפרדים,
ביאת השמש ואח"כ טהרת האדם, וא"כ שייך רק
ונא השמש וטהר, דזה מודגש דוטהר חוזר על
האדם, וזה ההכרח דוטהר היינו וטהר יומא,
דמתפרש שפיר דהשמש נאה וטהר יומא
וכדאמרי אינשי כו', וכפירש"י נתפנה מן העולם
השמש, דזה ענין אחד דהשמש נאה ונתפנה כו',
וכן לשון רב נסים גאון, ונא השמש וטהר, על
השמש הוא חוזר, ולא על האדם, כלומר שיתפנו
פני הרקיע כו' ע"ש, ומבואר היטב בסייעתא
דשמיא.

בבאור דברי רבנו הגר"א ביסוד פלוגתת ר'
יהודה ור' יוסי בבב"ש

— בב —

ורבנו הגר"א ז"ל בבאור השו"ע או"ח רס"א,
מבאר דמ"ש בריש ברכות דאין אוכלין
עד ז"ה היינו לר' יוסי, וזה כדמבאר שם דלר'
יהודה אוכלין מיד בתחילת השקיעה דהיינו ביאת
השמש לטעמיה ע"ש, ועכ"פ נאר לנו הגר"א
דסוגין דריש ברכות כר' יוסי, ומרן המשגי"ב סי'
רלב בשעה"ז סקכ"א, הביא לדברי הגר"א בזה,
ומבאר ג"כ לפ"ז הא דאמרו בפסחים ב: דעד
ז"ה יממא הוא, דהתו' נדחקו בזה, וכי דלהגר"א
מבואר בפשיטות דזה אליבא דר' יוסי ע"ש,
ונראה דרבנו הגר"א דקדק לנאר רק דמ"ש דאין
אוכלין עד ז"ה היינו לר' יוסי, ולא כל הסוגיות

דעד ז"ה יממא, ובהך צרייחא גוסי' דצרכות
דאמרו דאוכלין צ"ה מצואר נמי דכל דין לילה
צ"ה, והרי דהגר"א נקט בדוקא רק להא
דתרומה צ"ה, ונראה דכבר באר הגר"א שם
ובי"ד רסב, דבהכסף כו' דזה סוף ציה"ש דר'
יהודה, אז תחילת צאה"כ וכנ"ל, וא"כ מצואר
דהא דאמרינן דעד ז"ה יממא הוא, שפיר מצי
קאי לכו"ע, דהיינו דלר' יוסי ודאי הכי, וגם לר'
יהודה לא חשיב לילה ודאי עד תחילת צ"ה, ורק
הא דריש צרכות דאוכלין תרומה צ"ה, מצואר
הגר"א דזה כר' יוסי, דלר' יהודה אוכלין בתחילת
השקיעה כנ"ל.

והרי' בפ"צ דשבת בשמעתא דציה"ש וצכמה
דוכחי, שאלו דבמאי פליגי ר' יהודה
ור"י ציה"ש, דהא ודאי משעת צ"ה הו' לילה,
ומבארים דר' יהודה מספקא ליה בכל כוכבים
משקה"ח אם הם צינונים, ומו הקשו דנחוי צאדם
צינוני כו' וי"ל דמספקא להו מהו אדם צינוני
ע"ש, והיינו דנקטי דלכו"ע דין לילה וכן לענין
תרומה צ"ה, ופליגי בשיעור צ"ה, ורבו הגר"א
באו"ח וי"ד שם, דחה בתוקף דצריהם, דכבר
הוא משוער בפסחים שם וכו' עיי"ש, והגאון
בעל עמודי אור ו"ל מיישב דברי החו', דר"י ור'
יוסי לשיטתייהו דפליגי בכלים פי"ו מ"ו בשיעור
כצ"ה צינונית, דלר' יהודה מביא גדולה כו'
וקטנה כו' ור' יוסי אומר לפי דעתו של רואה,
וה"נ בהכוכבים ואדם צינוני דל"ש מדידה, לר'
יהודה מספקא, ור' יוסי מולה דעתו של רואה
| וכן פליגי דערכין יט.], ע"כ נועם דבריו
וללה"ה, אבל צאמת אין זה מישב כלל השגת רבנו
הגר"א, על דברי החו' שמספקא לן מהו אדם
צינוני, דבהגמ' פסחים כבר נקבע מהלך אדם
צינוני, וסתמח הגמ' דבדאי נקבע השיעור
הכרור, ואם נבוא לומר שיש כאן ענין של שלשה
כוכבים בקרוב לסוף הארבע מילין, א"כ ממילא
כבר נסתר כל הוכחת החו' מהגמ' פסחים,
וכדבאר רבנו הגר"א דצ"ה דדין לילה זה ג'
כוכבים ול"ש כלל להסוגיא דפסחים, וגם דכלים
| ובמשנה דערכין שם | מצואר בלשון המשנה
דפליגי בזה ר"י ור' יוסי, וכאן דברי ר' יהודה

בהכסף החתחון והעליון ואין כאן רמו לפלוגמא
בשיעור צינוני, וגם תשובה גדולה על דברי הגאון
ו"ל, דהרי מסורש בגמ' דשלים ציה"ש דר' יהודה
והדר מתחיל ציה"ש דר' יוסי, ובפרט דהמו'
לשיטתם הוכרחו דיש קצת הספק זמן בין ציה"ש
דר' יהודה להתחלת זמן ציה"ש דר' יוסי, והרי
דר' יהודה כבר קבע זמן לודאי לילה לפני ציה"ש
דר' יוסי, וע"כ דיש כאן פלוגמא אחרת לא
כפלוגמחתם בקביעת הצינונים.

ובאמת דלע"ד הקלושה זו קושיא גדולה על
דברי החו', דבאר דמספקא להו
צאדם צינוני, דמהיכ"ת דר' יהודה מספקא ליה
מהשקיעה עד הכסף כו' ומאז ששיטא ליה דהוי
ודאי לילה, ואילו ר' יוסי רק בהספק זמן אחרי
הכסף כו' רק אז מתחיל הספק וודאי לילה
אחמהת, ועכ"פ מצואר בצירור דלא כסברת
הגאון בעל עמודי אור, דאין זה כפלוגמחתם בשאר
דוכחי וכנ"ל, וכשתימצי לומר דברי הגאון ו"ל
קימים, דר"י ור' יוסי אודי לטעמייהו, דלר'
יהודה הספק דציה"ש מורחב הרבה, וזה כעין
שיטתו דקשה יותר לעמוד על הודאי מסברא,
ולר' יוסי נקבע בכהרף עין כטעמיה דנקבע
דעתו של רואה, אבל אין זה מעלה כלל ארוכה
לשאלת רבנו הגר"א לסברת החו', ומה מאד
מחורין דברי רבנו הגר"א, ונפשוטו זה פי'
הגאונים | ויבא להלן דצ"ה ביסוד הדברים באו"ח
וכדיצואר בעה"י |, דפלוגמא ר"י ור' יוסי
מצוארת, דלר' יהודה תחילת צאת האור כבר
ספק לילה, ועד הכסף העליון כו' כבר ודאי לילה
ואז כבר מתחיל צ"ה, ולר' יוסי תלוי רק בכוכבים
וב' ספק וג' לילה ודאי.

בדברי המשנ"ב בעיקר הברעת החלכה
בפלוגמא דכח"ש

— כג —

ובירן המשנ"ב גסי' תטו ס"ג בנה"ל ד"ה
נאכל, כחנ דמעיקר הדין בודאי הלכה
כר' יוסי נגד ר' יהודה, כדאמר הגמ' | פסחים

דף צ"ו] והא קי"ל דעד ז'ה"כ יממא הוא, אלא דמחמרינן כר' יהודה לענין שבת, וכדאמר הגמ' הלכה כר' יהודה לענין שבת ע"ש, וכן כתב גם בס' חתם צשעה"ל ס"ק לו, ולשונו שם, וכידוע דצאמת הלא קי"ל כר' יוסי דעד ז'ה"כ הכוכבים יממא הוא כו' רק דמחמרינן לכתחילה כר' יהודה דצ"ה"ש מחמיל תיכף אחר שקיעה עכ"ד מרן ז"ל צשעה"ל, ומה מאל י"ש לחמוה על דברי המשנ"צ צה, דהרי להדיא מסקנת הגמ' צפ"צ דשבת צשמעמא דצ"ה"ש, דהלכתא כר' יהודה לשבת והלכתא כר"י לענין חרומה, והיאך ניקום ונימא דודאי דהלכה כר' יוסי, וצ"ה"ל שם דאלא דמחמרינן כר' יהודה לענין שבת, וכדאמר הגמ' הלכה כר' יהודה לענין שבת ע"ש, וחמוה מאל, דצמ' שם אמרו הלכה כר' יהודה כו' והלכה כר' יוסי, ולא הוכרע כמאן, וצמ' שם צשלמא הלכה כר' יהודה לענין שבת לחומרא כו', והיינו דהגמ' דנה בכל דהלכה כוותיה נלד החומרא, אצל לא רק צר' יהודה לחומרא, ויש מקום לומר, דזה צגדר הא דאמרו צסנהדרין דה"ד טעה צשיקול הדעת, דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וסוגין דעלמא כחד מינייהו, וה"נ זה דסוגין דעלמא כר' יוסי, וגם א"ס כה נאמר, אין דברי המ"צ מדוקדקין, צמש"כ דצאמת וצודאי קי"ל כר' יוסי, וגם נראה לע"ד דכיון דלהדיא מסקינן הלכתא כר' יהודה וכו', אין צוה דלא איתמר לא כמר וכו', ואלא אדרבא כך נקבע להילכתא, דלא הוכרע ההלכה צוה וקי"ל צשניהם לחומרא.

וגם י"ש לחמוה טובא על מרן המשנ"צ ז"ל, דנקט צסרינא חריפא דהגמ' דעד ז"ה יממא זה כר' יוסי, והרי התו' צשבת וצשאר דוכחי, וכן הרשב"א צפ"צ דשבת שם, נקטו דהגמ' דעד ז"ה יממא זה לכו"ע, ופלוגתא ר"י ור"י צצ"ה"ש זה צקציעות כוכבים צינונים וכו"ל, והן אמת דהמ"צ צס' רלג צשעה"ל ס"ק כא כ' דהתו' נדחקו צוה, ולדברי הגר"א א"ש צרווחא דזה אליבא דר' יוסי ע"ש, אצל הרי צמשנ"צ לא צא להכריע צין שיטת ר"ת והגאונים, ורצנו הגר"א דהשיג על התו' הרי צוה לגמרי משיעמס, ולשיעמא ולשיטת הגאונים, מצואר

דמחילת צ"ה"ש דר' יהודה זה לגמרי לפני צאה"כ, אצל לשיטת ר"ת הרי גם צמחילת צ"ה"ש דר' יהודה צבר מלא כוכבים, וגם מצואר צמ' דשלים צה"ש דר"י והדר ממחיל צה"ש דר"י, והתו' והר"א"ש הכריחו רק דאין זה תיכף ממס, וא"כ יותר שייך דצאמת פליגי צקציעת כוכבי לילה, ואיך שהוא הרי עכ"פ מפורש כתב התו' צמה דוכחי דלכו"ע עד ז"ה יממא, ורק מספקא להו מתי חשיב כוכבים צינונים, וכן מפורש ברשב"א כנ"ל, וכן מפורש צריטצ"א פסחים צ:, וכ"ה צרצנו ירוחם נחיצ שנים עשר ח"ר, ומאל תמוה הא דנקט המ"צ דזה כ"כ ודאי דהגמ' דל"ה כר' יוסי, וזה נגד התו' והרשב"א והריטצ"א ורצנו ירוחם וכש"נ.

ובצ"א"ן הלכות ערב שבת סקי"ד, מצואר ג"כ דהגמ' דעד ז"ה יממא לכו"ע היא, דהיינו דצ"ה לכו"ע ודאי לילה, ור"י ור' נחמיה ור' יוסי מספקא להו א"ס לילה גם לפני ז"ה ע"ש, ומצואר דנקט דגם לר' יוסי מספקא אי לילה לפני ז"ה צכהרף עין, וצאו"ז שם דכך פירש"י צפ"ק דצרכות דלר"י הספק כהרף עין, ולכא"ו זה הרי מפורש צר' יוסי, ואלא כוונת האו"ז לפרש"י צרכות צ ע"צ צסוף העמוד דזה כהרף עין לפני ז"ה, והיינו צמצואר צאו"ז שם וכהג' דלפנינו דמימרא דכוכב אחד יוס צ' צה"ש זה דברי ר"י אמר שמואל ור"י צ"ר אצין, ואין זה ר' יוסי דצ"ה"ש, וכ"ה צרי"ף ור"א"ש ועוד [ורק צר"ת מצואר דזה ר' יוסי דצ"ה"ש, וכן צאר הגר"א], והיינו דלא דשני כוכבים צה"ש לר"י, דצ' כוכבים נמשך יותר מהרף עין [וזה דלא כהר"ת והגר"א], וז"ה היינו ג' כוכבים וכהרף עין לפני ז"ה [ג' כוכבים] הוי ספק לילה, והא דשנים צה"ש היינו דהך כהרף עין זה צומן דצ' כוכבים [ואו דזה לא רק לר"י ואכ"מ] והגמ' דעד ז"ה יממא, היינו דרק צ"ה הוי ודאי לילה וכש"נ.

וצרי"ך צאר לפ"ו הגמ' דריש צרכות ועוד, ומוצא גם צאו"ז שם, דילפינן דלילה הוי צ"ה מקרא דואנחנו עושים כו' עד ז"ה [ואפשר להאו"ז דהיינו דאמרו דזה רק זכר לדבר [ועמו]

שם] ולא נראה כ"כ], והנראה דמקרא דעד ז"ה נלמד דז"ה זה ודאי לילה, ורק דא"א להוכיח שם לקביעת הזמן צחוט השערה דלילה, דלא מוכרח דקדקו כ"כ [ויש לדון אם גם אז כבר היה ספק דזה"ש ואכמ"ל], ור' יוסי מספקא ליה רק בכהרף עין לפני ז"ה, ור"י ור"נ מספקא להו דאולי משתסקע החמה כבר לילה, ועכ"פ מהך קרא נלמד רק דז"ה הו' ודאי לילה גמורה, וא"א ללמוד על מצי הזמן ממש, והגמ' פסחים ב דקיי"ל דעד ז"ה יממא, היינו דעד ז"ה לכו"ע ל"ה ודאי לילה, וגם לר' יהודה ל"ה ודאי לילה עד ז"ה, ולר"י הו' יום גמור, וגם לר"נ זה סמוך מאד לז"ה, ויש לבאר הספק לר' יוסי, דכהרף עין זה כבר החשיכה דמיד יוא"ס הכוכבים, וזה ספק דזה"ש ידיה דאולי זה כבר בעצמו לילה, ולר' יהודה בואו הרף עין ודאי לילה דעם זה ז"ה [וכמבואר באו"ז שם דזהך הרף עין פליגי ר"י ור' יוסי בסוף הזמן, וז"ע לפ"ו שאלת התו' שנת לה: דמה שיך הלכתא צהך הרף עין, וכדנבאר לעיל בזה, ומשמע להאו"ז כפשטות לשון רש"י דשיך לקבוע מצי צדין בכהרף עין, וי"ל עפ"י פשטות המשנה דצרכות משעה שהכהנים נכנסים לאכול כו', דהיינו דהכהנים זריזים ואוכלים בתחילת הזמן, ועיין צמהרש"א וזל"ח שם ואכמ"ל, ושיך אולי הלכתא גם בכהרף עין וז"ע], ואפשר דגם לר' נחמיה בסמוך מאד לז"ה חשיב כבר התחלת החשיכה דז"ה וכנ"ל.

ונראה דמבואר לפ"ו סתמא דר' יוסי בצרייתא דזה"ש כהרף עין כו', ואין שום רמז בזה לזמן זה"ש כמו לר"י ור"נ, ולהר"ח והגר"א עכ"פ דברי ר' יוסי נחפרש בצרייתא דתניא כוכב אחד כו', אבל להראשונים דכוכב אחד יום כו' זה לא דברי ר' יוסי וכנ"ל, א"כ קשה טובא דר' יוסי לא פירש עצמו כלל, ולהאו"ז מבואר מאד, דז"ה זה הזמן המבואר והברור דודאי לילה לכו"ע, ור' יהודה ור' נחמיה בודאי דהוצרכו לפרש אימתי זה"ש ידיהו דזה בזמן מופלג קצת קודם לז"ה, אבל לר' יוסי דאמר כהרף עין זה מבואר ממילא, דכהרף עין לפני סוף הזמן דודאי לילה דהיינו ז"ה זה זה"ש ידיה, ועכ"פ מפורש בכל

הראשונים הנ"ל דהגמ' דעד ז"ה יממא קאי לכו"ע.

וביותר נראה מבואר דאף להגאונים והגר"א וז"ל, הא דעד ז"ה יממא היינו גם לר' יהודה, וכבר נבאר דעת רבנו הגר"א, דסוף זמן ציה"ש דר' יהודה דהיינו הכסף כו' זה זמן ז"ה וכמש"נ לעיל, ורק הגמ' צריש צרכות לענין חרומה דאוכלין ז"ה זה כר' יוסי, ולא סוגיות הגמ' דעד ז"ה יממא, ועיין גם בבאר הגר"א יו"ד רסו דמבאר דצרייתא דמשחקע החמה כבר חנוכה זה כר' יהודה, וא"כ מצינו נמי צרייתא דכר' יהודה, וציתא לשיטת הגאונים וז"ל צדין ציה"ש, וס"ל להלכתא דאחילת חרומה זה צדין לילה דכה"ת, א"כ גם סוגין צריש צרכות מחפרש נמי כר' יהודה, דעד ז"ה מספיקא לא אכלי, וה"נ לענין ק"ש דקורין בודאי לילה ז"ה, ומחפרש שפיר כל הסוגיות גם לר' יהודה וכש"נ. **ורבבנו** הגר"א בבאורו או"ח סי' רסא, מבואר שם בצירור דמספקא לן אי הלכה כר"י או כר' יוסי, ואין בזה שום הכרעה כלל, וע"ש דצמעינא דספיקו מותר רק לא מקילין תרי קולי ציה"ש כר' יהודה, וכן מבאר שם דברי רב הא"י גאון, המובא צמרדכי פ"ד צרכות, דאחר השקיעה יכול להתפלל מעריב, והיינו דאף דא"א להתפלל צפג המנחה, משום דמתפללין מנחה עד השקיעה, אבל אחר השקיעה מתפלל ערבית, ונראה דמסתמא דסומכין אדר' יהודה, דלר' יוסי אכתי יום גמור, ואף די"ל דצערצית דעיקרה רשות מקילין יותר, עכ"פ מבואר בכל דברי הגר"א שם, דהלכתא צניהם לחומרא, וכן מבואר בבאור הגר"א יו"ד סי' רסב, דזה"ש מתחיל תיכף צשקיעת החמה, ודס נפסל צשקיעה"ת, וכן אין להתפלל מנחה אז, וזה דלייטי צמערצא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה ע"ש, ומשמע דמחמירים יותר בזמן תפילת המנחה מערבית רשות כנ"ל, וכן בבאור הגר"א שם סי' רסו מבואר דנקטינן לחומרא צניה"ש דר"י ור' יוסי ע"ש, ואשר מכל זה תמוהין מאד דברי המשנ"צ דכאילו הוכרעה ההלכה כר' יוסי, ולהכרעת המ"צ מבואר יותר מנהג העולם שלא היו כ"כ מקפידין על תחילת

בבאור הגר"א או"ח סי' רס"א דכ', וכן לענין חנוכה ג"כ מתחילת השקיעה, וכ"ה בר"ן וברשב"א שם אלל חנוכה, ללא כדברי הטוש"ע ע"ש, וז"ע בדעת רבנו ז"ל בזה, והנראה לענ"ד, דעיקר דעת רבנו הגר"א זה כדבריו צסי' רס"א, דשם מבאר בארוכה יסוד שיטתו ז"ל, ומבאר שם דמדליק משמשקע דזה מתחילת השקיעה, ובבאורו ציו"ד שם, דקדק וכתב דנ"ל דעת הפוסקים כו', והיינו לבאר דעתם דפסקו להדליק צ"ה, אף דלשון הצרייח משמשקע, דזה משום דקיי"ל כר' יוסי לחומרא, ויסוד הדברים, דנקטינן לחומרא בפלוגתא ר"י ור' יוסי צ"ה"ש, ויש כאלו דלחמיר כר' יוסי להדליק צ"ה, ואף נטריך לומר לפ"י, דגם לר' יהודה אין זה ממש לעיכובא מחילת השקיעה, ואולי משום דגם לר' יהודה זה רק ספק לילה, ומאידך שייך גם להחמיר כר' יהודה, ולהדליק משמשקע, וגם לפ"י נטריך לומר דאף לר' יוסי אין זה לעיכובא מוזמן צ"ה, ומהני גם מתחילת השקיעה, וסגי בדלוק גס צ"ה, ובפשוטו זה מוכרח מוזמן הדלקה דע"ש ומוצ"ש, ועיין בזה בראשונים בשבת בשמעמ"א דנ"ח, ולכא"י היה עדיף דעכ"פ השיעור יהיה בזה גס מצ"ה, ואולי דזה בסתם דולק גס בשיעור מצ"ה, וגם נראה דבפשוטו לכו"ע סוף הזמן בדכלו רגלי דתרמודאי לא תליא בספק דצ"ה"ש, וא"כ לכאורה לר' יהודה צריך להדליק יותר זמן, ואכמ"ל בכל זה, ועכ"פ נראה דזה מבאר הגר"א דעת הפוסקים דחששו לחומרא להדליק צ"ה, וגם דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך להדליק בזמן החיוב, ודעת הגר"א כסתמא דצרייחא להדליק משמשקע, והיינו דחוששין לכחילת להדליק מתחילת זמנה.

ויתכן גם דהתקנה היטה מתחילתה להדליק מתחילת השקיעה, ועכ"פ לר' יהודה דזה מחילת צ"ה"ש, ודיותר לסברת רבנו הגר"א דזה זמן דהכהנים אוכלים תרומה מדין ודאי, וגדולה מזו נמצא לעיל [אות טו], דמבאר בדברי הרשב"א והר"ן פ"צ דשבת, דנקטי דעת הצ"ח דמיכף לאחר שקיעה"ח אכתי יוס גמור לכה"ח, והיינו כזכר אחד או קודם דהכסף כו'.

השקיעה, אף שלא החמירו ממש בסברת ר"ת, ובמק"א בארנו בזה, וגם לשון הגמ' דעד צ"ה יממא, מחוור יותר בסברת המ"ב דזה כר' יוסי, אלל מה נעשה דבסוגית הגמ' ובדברי רבנמינו הפוסקים מפורש ומבאר להדיא דנקטינן לחומרא גס כר' יהודה וגס כר"י, וגם לא נראה דהמ"ב צא לחלוק על כל הראשונים הנ"ל וכש"נ. ובר"ן המשנ"ב צעמנו צסי' רס"א ס"ב צ"ה"ל ד"ה ושיעור זמן כו', דעתו ז"ל דמעיקר ההלכה דספק גמור הוא, והלכה לחומרא כר' יהודה וכר"י צ"ה"ש דתרווייהו וע"ש שהרמ"ב בזה, וכ"כ בשעה"ל סי' רלג סקכ"א לענין זמן חפילת המנחה, דאפי' להגר"א והגאונים דמיכף אחר השקיעה צ"ה"ש, מ"מ נוכל לומר דבשעת הדחק סומכין על ר' יוסי כו', ולא גרע מהא דברכות ט. דכדאי הוא רש"י לסמוך עליו בשעת הדחק [ואף מוסיף דכ"ש צעמינו דסוגיא דברכות וכן פסחים ב' כר' יוסי ע"ש, וכבר נמצא בזה, אלל עכ"פ לא נקט דזה פשוט וודאי], וכן צסי' תפט ס"ב צ"ה"ל ד"ה וכן ראוי לעשות, הניח צו"ע דדין לספור צ"ה"ש, אס נוכל לסמוך בחרי קולי כר' יהודה צ"ה"ש ע"ש, וכן צסי' תקסב בשעה"ל סק"א האריך בזה דדין תענית צ"ה"ש, וכל דבריו שם דספיקא היא ונקטינן לחומרא כתרווייהו, וכן צ"ה"ל ס"ו שם ד"ה אימתי, נשאר צ"ע אי מהני קצלת התענית אחר שקיעה"ח, מחמת ספיקא ופלוגתא דצ"ה"ש ע"ש, וזה דנמצא בדברי רבנו הגר"א ושאר פוסקים וכהסוגיא דצ"ה"ש במקומה וכש"נ.

בבאור דעת רבנו הגר"א בזמן הדלקת נ"ח

— בד —

ובבאור הגר"א יו"ד סי' רסו סק"י, לשונו ז"ל, ונ"ל דמ"ש הפוסקים בתענית ובחנוכה צ"ה, משום דקיי"ל כר' יוסי לחומרא, ומ"ש בצרייחא דחנוכה משמשקע ר' יהודה היא כו', אלל אף דקיי"ל כר' יוחנן דפסיק כר' יוסי לחומרא ע"ש, ובפשוטו זה סותר לדברי רבנו

[ומשמע דחד שיעורא הוא וכ"ה בדברי הגאונים, ועמש"כ לעיל משמיה דהגר"ח מולאזין זיע"א ואכ"מ], ומ"מ זמן הדלקת נ"ח לדידיה בתחילת השקיעה, והרי דלא תליא כלל בדין לילה, ומ"מ י"ל דהיינו כר' יהודה, דתחילת השקיעה סמוך מאד לתחילת צה"ש לדידיה וצ"ע, אבל י"ל עוד דגם לר' יוסי תקנו להדליק בזמן כלות מניחות היום, דלכו"ע השקיעה קובעת לשעות היום והלילה וכמש"נ לעיל בזה, ורהיטת

הגאונים זיע"א

לשון רצנו הגר"א [גם צאו"ח רס"א שזה עיקר דעתו ז"ל לע"ד] כמדומה נשמע יותר דזה הדין משתשקע דציה"ש, ואך י"ל דהגר"א רק מצאיר לשון משתשקע, והרבה י"ל בזה, ועכ"פ זה אשר נראה לענ"ד הקלושה בדעת רצנו הגר"א [ובמעשה רצ' כ' שהיה מדליק לפני צ"ה], והקצ"ה יאר עיינו וינחנו בדרך אמת, ויזכנו לשמור ולעשות ולקיים כל דברי תורתו ולעבדו בלבב שלם צאהבה.

הגאונים זיע"א

במה הועילה לו תשוקת האמת היא נתנה לפניו מסילה נכונה וישרה עמה גבר על כוחותיו המבעים להכניסם במסורת הברית. הקדיש נפשו ולבו אל ה' מנעוריו דודי לי ואני לו. לא הספיקו דמויים משקרים מהנאת עה"ו להתעותו מפקודי ה' בשום א' מדקדוקה. ונודח לשמור אותם ככל הכתוב ולא ימצא לו עון אשר חטא לסמוך על דברי המיקל. ונתן את נפשו לקיים כל דקדוקי מאמרי רז"ל גם מה שלא הובא בש"ע כי אמר ה' יצרי מבטן לעבד לו.

... אחר הזהיר על דרכי העיון בים התלמוד ולעיין היטב בפירוש רש"י כי הם נכוחים מאוד למבין ובחידושי בעל תוספות וז"ל. מתנאיה שיהא ישר העיון. שונא רב הקשיות מודה על האמת אפי' מפי תנוקות של רבן. וכל חפציו מדרך השכל לא ישא גדר האמת כי אז יצליח וישכיל בלמודיו. ודברי חרדין צוה להמניע גם מתלמידים החסרים וילדים הרכים הן אמת החריפים השלמים, כאשר שמעו דברי אמת יוצאין מפיו הקדוש והמהור לא נותר בהן רוח ואמרו לריק יגענו כל מספר ימי חיינו...
... והזהיר שלא לעסוק הרבה בפלפול אשר סופו להגמל ולפעמים שהוא לקנטור חלילה. הוא הריסה גדולה אל רצונו יתברך כי בו תרבה הפשע ותגדל העון ויפסד החיבור הנעים ויגורש האמת מעדת ה'. והפלפול טוב לכון אל ההלכה...

(מתוך הקדמת בני הגאון האמיתי חסיד ה' רבינו אליהו זצלה"ה מווילנא נשמתו עדן לשו"ע אר"ח)